

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞ YILLARINDA TÜRK-MACAR EKONOMİK İLİŞKİLERİ

Yrd. Doç. Dr. Melek ÇOLAK*

ÖZET

Ekonomik alanda Türk-Macar ilişkileri XIX. yüzyıl sonlarında başlamış ve Cumhuriyetin kuruluş yıllarında ekonominin bütün alanlarını da kapsayarak gelişmiştir. Bu çalışmada Türkiye ve Macaristan arasındaki ekonomik ilişkiler, Türkiye Cumhuriyeti kuruluş yılları temel alınarak irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler

Türkiye, Macaristan, Ekonomi, Tarım, Hayvancılık, Ticaret.

* Muğla Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

**TURKISH-MAGYAR ECONOMIC RELATIONS
DURING THE YEARS OF FOUNDATION YEARS
FOR THE TURKISH REPUBLIC**

ABSTRACT

The Turkish and Hungarian Economical relations had started at the end of the 19th century and with the foundation of Turkish Republic convinted their development also, in all the order fields of economy..

In this study during the foundation of Turkish Republic, the Turkish and Hungarian economical relations have been emphasized.

Key Words

Turkey, Hungary, Economy, Agriculture, Live Stock, Trade.

Giriş

XIX. yüzyıl sonunda, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile yapılan ticaret antlaşmasından sonra, Türk-Macar ekonomik ilişkileri gelişmeye başlamıştı.¹ I. Dünya Savaşı sonunda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu yıkılıp², Macaristan imparatorluktan ayrılmış; 1920 Haziranında Paris civarında Trianon'da Macarlar'a dikte edilen barış şartları Macaristan'ı parçalamış, 3,5 milyon Macar sınır dışında kalmış ve çok ağır savaş tazminatı yüklenmişti. Barışı izleyen devrede Macaristan ağır ekonomik sorunlarla karşılaşmış; maliyesini düzeltebilmek için çetin sınavlar geçirmiştir.³ Macaristan'ın asıl sanayi bölgesi olan ormanları, madenleriyle, buğday ambarı olan en verimli toprakları, yabancıların eline geçtiğinden yaşam son derece güçleşmiştir.⁴ Fakat Macaristan, Trianon barışının kötü sonuçlarını gidermek için çalışmaya başlamış,⁵ Macar hükümetleri komşu ülkelerin elinde kalan topraklarını ve soydaşlarını kurtarma uğraşısı yanında ekonomik kalkınmaya da özen göstermişlerdir.⁶ Bağımsızlık Savaşı'ndan sonra kötü bir ekonomik tablo çizen⁷ Türkiye Cumhuriyeti ile Anadolu'da Atatürk'ün önderliğinde başarılı olmuş Bağımsızlık Savaşını ve savaş sonrası yeni Türkiye'nin kurulmasını hayranlıkla izleyen Macar hükümetleri, aralarındaki siyasî ve kültürel ilişkilerin yanı sıra ekonomik ilişkilerini de güçlendirmeye çalışmışlardır.⁸ Avrupa'da yalnız kalan Macarlar devletlerini yaşatmak ve diğer devletlerle ittifak yapmanın zorunluluğunu hissetmenin bir sonucu olarak genç Türkiye Cumhuriyeti ile siyasî, ekonomik ilişkiler kurmuşlardır.⁹ Macaristan için Türkiye kapalı potansiyeli ile bir hazine gibidir. Macaristan'ın hedefleri Türkiye ile ekonomik bağlarını güçlendirerek Türkiye'yi Macarlar için ziraat

1. Melek Çolak, "Atatürk Döneminde Kültürel, Siyasî ve Ekonomik Bakımdan Türk-Macar İlişkileri (1919-1938)", Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2, Güz 2000, s. 70.

2. Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasî Tarihi, 1914-1995, Cilt: 1-2, Genişletilmiş 14. Baskı, Aıkım Yayınevi, Ankara, s. 147.

3. Bela Keller, "Macar İhtilalinin 8. Yıldönümü", Türk Kültürü, Sayı: 24, Ekim 1964, s. 62.

4. Hamit Zübeyr, "Türk-Macar Kardeşliği", Türk Yurdu, II. Teşrin 1930, s. 55.

5. Keller, a.g.m., s. 62.

6. Cemil Öztürk, "Macarlarla Kardeş miyiz?", Tarih ve Toplum, Cilt: 18, Sayı: 105, Eylül 1992, s. 56.

7. Ömer Celal Sarı, "Atatürk Döneminde Türkiye Ekonomisi ve İktisat Politikaları", Çağdaş Düşüncenin Işığında Atatürk, Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, Kasım 1986, s. 337-346.

8. Çolak, a.g.m., s. 61-67.

9. Ahmet Özgiray, "Türkiye-Macaristan Siyasî İlişkileri (1923-1938)" Tarih İncelemeleri Dergisi XII. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova-İzmir, 1997, s. 80.

ürün, damızlık hayvan ve makine pazarı haline getirmektir.¹⁰ Geçmişten gelen tarihî ve kültürel bağlar da iyi ilişkilerin kurulmasına ortam hazırlamakta idi.¹¹ 1932 yılında Macaristan Başbakanı olan Gömbös bu bağlara değinerek, *birbirlerine kan ve kardeşlik bağlarıyla bağlı bulunan iki milletin ekonomik alanda da yapacakları çok şey olduğunu* bildirmiştir.¹² Karşılıklı resmî ziyaretler vesilesiyle siyasî ve kültürel ilişkilerden başka, diğer bir boyutu olan ekonomik ilişkiler dile getirilmiştir.¹³

Tarım Alanında Türk-Macar İlişkileri

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında nüfusunun %90'ı çiftçi olan ve ardı arkasına girdiği savaşlardan yorgun ve bitkin bir durumda çıkan bir ülkede, Atatürk ve arkadaşları akıl ve ilimden güç alan bir dinamizm içinde tarım politikası uygulamaya koymuşlardır.¹⁴ Bir tarım ülkesi olan Macaristan'dan¹⁵ yararlanmışlardır. 1929 yılında zirai incelemeler için Avrupa'ya giden ve Macaristan'da da incelemelerde bulunan Yozgat milletvekili Tahsin Bey, Başbakan İsmet Paşaya sunduğu raporda¹⁶ Macaristan'da endüstri ve sanayinin oldukça gelişmiş olmakla beraber Macar milletinin "*tek servet kaynağının ziraat*" olduğunu belirtmiştir. Macarlar uzun yıllar boyunca tarımın ilerlemesi için bu alanda bir hayli ilmî ve yararlı kurumlar oluşturmuşlardır. Özellikle tarım alanında, uygulamalı tarla ziraati ve bahçe kültürleri, arıcılık ve sanayi okulları, örneğine Avrupa'da rastlanmayan tarım müzeleri bu alandaki başarılarının derecesini oluşturmuştur. Bu yüzden Türk tarım politikası uygulamaya konulurken Macar tarım uzmanların-

10. Çolak, a.g.m. s. 70.

11. Çolak, a.g.m. s. 68.

12. BCA (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi), Fon Adı: Muameleat Genel Müdürlüğü: 30.10.0.0, Yer Adı: 232.567.2, Dosya: 421/64, Tarih: 5.6.1934.

13. İsmet Paşanın Budapeşte'ye yapacağı gezi hakkında Budapeşte basınında görülen basın özeti, Budapeşte Elçiliğinden gönderilen tahrirat (Aslı Fransızcadır) BCA, 30.10.0.0, 232.564.12, Dosya: 421/12.

14. Fethi Vecdet Erkun, "Atatürk Döneminde Tarım Politikası", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt:XIV, Sayı: 42, Kasım 1998, s. 1187,1188.

15. Halime Doğru, "Macarlar ve Macaristan'a Dair Bir Layiha", Anadolu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 1, 1991, s. 178.; 1894-1897 yılları arasında konsolos olarak Budapeşte'de bulunan Mehmet Asım bin Cahit'in Macaristan hakkında hazırladığı rapora göre; Macaristan'da buğday, arpa, yulaf, mısır gibi tahıllar ve tütün, şekerpancarı gibi sanayi bitkileri yetişmektedir. Özellikle özli olan unları Avrupa devletlerine ihraç edilmektedir. (Doğru, a.g.m., s.171).

16. BCA, 30.10.0.0, 200.362.8, Dosya: 238/7, 9.4.1929.

dan yararlanılmıştır. Önemli bir atılım olarak şekerpancarı ekimi ile şeker fabrikalarının kuruluşu Türkiye Cumhuriyeti tarım politikasının değişmez temel taşlarından olmuş, şeker pancarı tarımı için fabrika ve çiftlikleri Macaristan'daki örneklerine göre kurulmuştur.¹⁷ Bu dönemde tarımın değişik kollarında öğrenim görmek üzere Macaristan'a öğrenciler gönderilmiştir.¹⁸ Debrecen Tarım Akademisi'nde üç yıllık öğrenim görüp, Türkiye'ye dönenler Şeker Şirketi Anonim Ortaklığının kuruluşunda önemli görevler almışlardır. Eskişehir, Uşak Şeker Fabrikalarının bitki yetiştirme, ekim nöbeti, hayvancılık alanlarındaki uygulamaları, Macar tarım tekniğine göre yürütülmüştür. Atatürk Orman Çiftliği'nin kuruluşunda da Macar uzmanlar çalışmış, Kubicsar László adında bir Macar, çiçekçilik uzmanı olarak Ankara'ya yerleşmiş ve orada yaşayıp orada ölmüştür.¹⁹

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında dokuma fabrikalarının ihtiyacı olan merinos yapağının memleket içinde üretimini sağlamak amacıyla yetiştirilecek merinos koyunlarının merkezi olan Karacabey harasının meralarını düzenlemek için, Macaristan'ın en büyük mera ve çayır uzmanı olan ve Macar Yeşil Kır Birliği'nin II. Başkanı ve Müdürü Keszthely Yüksek Ziraat Okulu (Mezögazdasági Akademia) Profesörlerinden Kolbai Karoly* ile yardımcısı Döry Layos'un Türkiye'ye getirilmesi Bakanlar Kurulu'nun 2/2178 sayılı ve 14.3.1935 tarihli kararnamesi ile onaylanmıştır.²⁰ Macaristan'a tarım öğrenimi için burslu gönderilen öğrencilerden biri olan ve Macar Kraliyeti József Nador Teknik Üniversitesi Tarım Fakültesi'ni bitiren ve yem bitkileri, çayır-mera dalında Türkiye'de tek uzman olan Fethi Vecdet Erkun'da²¹, yurda döndükten sonra Ömer Tarman ile birlikte Amerikan yardımıyla başlattıkları, özellikle yem bitkileri ve mera ıslah çalışmaların-

17. Erkun, a.g.m., s. 1187-1192.

18. Bu dönemde ziraatın değişik kollarında eğitim görmek üzere Macaristan'a gönderilen öğrenciler arasında 1936 yılında açılan sınavı kazanarak Budapeşte'ye gönderilip Teknik Üniversite'nin Ziraat Mühendisliği bölümünü ilk yabancı ve ilk Türk öğrenci olarak bitiren Fethi Vecdet Erkun'da vardır. (Erkun, s. 1192).

19. Fethi Vecdet Erkun, *Budapeşte'den Ankara'ya*, Türk-Macar Dostluk Derneği Yayınları, 1. Basım, Temmuz 1999, s. 40-41.

* Türkleri çok seven bir kişi olan Karoly, uzmanı olduğu alanda hükümete raporlar vermiş, bu raporlar üzerine hükümet sınavla yüksek öğrenim görmek üzere Macaristan'a öğrenci göndermeye karar vermiş ve o öğrenci de F. Vecdet Erkun olmuştur. (Erkun, a.g.e., s. 44-45).

20. BCA, Fon Adı: Bakanlar Kurulu Kararları: 30.18.01.02, Dosya: 243/190. 10.3.1935.

21. Erkun, a.g.e., s. 109-113.

da, köy orta malı meralarının ıslahında Macarların *Yeşil Kır (Zöld Mezö)* teşkilâtının köy meraları ıslahı çalışmalarından yararlanmıştı²² 1933 yılında Yüksek Ziraat Enstitüsü kurulduktan sonra²³, bu okuldan derece ile mezun olan öğrenciler, enstitünün yöneticisi rektör Süreyya Aygün'ün başkanlığında Debrecen'de düzenlenen kurslara katılmak üzere²⁴, Budapeşte-Gödöllő Çiftliği'nde tertiplenen arıcılık kurslarına da özellikle ziraat öğretmenlerinden oluşan gruplar Edirne'de açılacak Arıcılık Kongresi'nde bilgi ve görgülerinden yararlanmak üzere gönderilmiştir.(B.k.z. Ek I)²⁵ Ayrıca tarım alet ve makinelerinin imali konusunda, Türkiye'den ileri olan Macaristan'dan ihtiyaç duyulan tarım aletleri satın alınmıştır.²⁶

Hayvancılık Alanında Türk-Macar İlişkileri

1894-1897 yılları arasında Budapeşte'de konsolos olarak görev yapan Mehmet Asım Bin Cahit'in Macaristan hakkında hazırladığı rapora göre

22. Erkun bu konuda şöyle demektedir: "...oradaki mevzuat köy meralarının bakımı ve ıslahı ile teknik elemanların yetiştirilmesine çok elverişliydi. Biz de tavsiyeler üzerine ve üniversite ile işbirliği halinde Bakanlık bünyesinde bir çayır-mera-yem bitkileri komitesi kurarak koordinasyon sağlamaya yöneldik. Ama yasalar yetersizdi. Bunun için bir yasa hazırlanması gerekiyordu. Macar, Avustralya, ABD ve İngiltere mera yasalarını inceledikten sonra, böyle bir yasanın hazırlanması için Yargıtay IV. Daire Başkanı Suat Berku Bey ile birlikte komisyon çalışmalarına başladık. Ben komisyonun teknik raporörü, Ekrem Tüzemen Bey'de hukukî raporörü idi. Bu yasa 40 yıl önce hazırlanıp, 37 yıl önce Yasa Meclisi'ne verildi. Çok ilginçtir ki bu yasa bütün partilerin katılımı ile üç saat içinde 25.2.1998 tarihinde 4342 sayılı Mera Kanunu başlığı altında yasalaştı." (a.g.e., s. 116-117)

23. Erkun, a.g.m., s. 1192.

24. BCA, 30.18.01.02, 84.79.9, Dosya: 238-453, Karar sayısı: 2/9530, 6.9.1938: 77.69.1, Dosya: 221-48, Sayı: 2/7170, 27.7.1937.

25. Budapeşte-Gödöllő I. Arıcılık Kursuna gönderilen stajyerler:

1. Lütfullah Gürkan, (Vize Ziraat Öğretmeni)
2. Lütfi Uyman, (Çorlu Ziraat Öğretmeni)
3. Tahir Erman, (Çanakkale Ziraat Öğretmeni)
4. İsmail Hakkı Arıcı, (Halkalı Ziraat Öğretmeni)
5. Hürrem Ünsalan, (Uzunköprü Ziraat Müdürü)
6. Salih Zeki Çamlıca, (Trakya Genel Müfettişliğinde Ziraat Öğretmeni)

II. Arıcılık kursuna gönderilen stajyerler:

1. Sezai Çakatay, (Pehlivan Köyü Öğretmeni)
2. Salih Arı, (Lüleburgaz Başöğretmeni)
3. Mustafa Çetinkaya, (Keşan Ziraat Öğretmeni)
4. Herant Gümüş, (Edirne Fidanlık Memuru)
5. Fehmi Pekçetin, (Mandara İstasyon Fen Memuru)
6. Kasım Arıcan, (Edirne Eğitimler Kursunda öğretmen)
7. İzzet Alamar, (Gezici Öğretmen),

(BCA, 30.10.0.0, 200.363.14, Dosya: 238/30, Sayı: 4512, 25.6.1938)

26. BCA, 30.18.01.02, 64.38.12, Dosya: 172-52; 30.18.01.0114.39.2, Dosya: 214-29, Sayı: 2110, 10.6.1925; 17.82.9, Dosya: 214-39, Sayı: 2975, 6.1.1926.

Macaristan'da hayvancılık gelişmiş durumda idi.²⁷ Hayvancılık devlet denetimine alınmış ve modern yöntemlerle hayvan yetiştirilmeye başlanmıştı. Veteriner gözetimindeki büyükbaş hayvan ve at üretim çiftlikleri bütün ülkeye hizmet vermekte idi. Irkların bozulmaması için halk ancak bu çiftliklerden yetiştirilen yavruları beslemekte idi. Bu yöntemle üretilen Arap atları Bábolna Harasında, İngiliz atları Ksenberg Harasında, yük taşımak için kullanılan atlar ise Merne Vehrek Harasında yetiştiriliyordu. Bu atlar Avusturya-Macaristan ordusunun ihtiyacını karşıladıktan sonra, diğer ülkelere de ihraç ediliyordu.²⁸ I. Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı ordusunun ihtiyaçları için Macarlardan koşum hayvanları satın alınmış, küçükbaş hayvan ihraç edilmişti.²⁹

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında ülkede tarım işlerinde kullanılmak ve ordunun top koşumuna elverişli atları yetiştirmek üzere Macaristan'dan Nonius ve İngiliz aygırları satın alınmıştır.³⁰ Nonius cinsi atlar hem iş hem de binek hayvanı olarak kullanılıyordu.³¹ Memleket atlarını binek ve koşum gibi iki yönde ıslah için açılan³² ve ülkenin en büyük harası olan Karacabey Harasındaki³³ Nonius atları için Sölki arabası, koşum takımları ve ayrıntılarının pazarlıkla Macaristan'dan Kliringle (Clearing) alınmaları kabul edilmiştir.³⁴ Gerek Trakya ve gerekse Orta Anadolu bölgesi için bir faaliyet merkezi olacağı düşünülen Çifteler Harası için de Kliring yolu ile Arap, Yarımrap, Lipiza, Nonius damızlık aygır ve kısrakları alınmıştır³⁵. Trakya atlarını ordunun ihtiyacına cevap verecek bir düzeye yükseltmek için acil önlemler alınması gerektiğinden İnanlı aygır deposu mevcudunun artırılması için aygır³⁶ Trakya ve Batı Anadolu çiftçisine dağıtılmak üzere

27. Doğru, a.g.m., s. 179-180.

28. Doğru, a.g.m. s. 178.

29. Melek Çolak, "19. Yüzyıl Sonu-20. Yüzyıl Başlarında Türk-Macar Yakınlaşması", **Toplumsal Tarih**, Cilt:15, Sayı:89, Mayıs 2001, s. 9.

30. BCA, 30.18.01.02, Dosya: 219-10, Sayı: 844 2.8.1924; 30.18.01.02, Dosya: 219-44, Sayı: 11729, 14.9.1931 30.18.01.02, 34.19.3, Dosya: 219-49, Sayı: 14040, 22.3.1933; 30.18.01.02, 49.78.4, Sayı: 2/1567, 18.11.1934.

31. Erkun, a.g.e., s. 19.

32. BCA, 30.18.01.02, 75.48.17, Dosya: 214-177, 13.5.1937.

33. BCA, 30.18.01.02, Dosya: 138/151, 1934.

34. BCA, 30.18.01.02, 75.48.17, Dosya: 214-177, Sayı: 2-6765, 3.6.1937.

35. BCA, 30.10.0.0, 183.260.7, Dosya: 214/7, 19.4.1937.

36. BCA, 30.18.01.02, 53.22.10, Dosya: 219/56, Sayı: 2/2234, 30.3.1935.

damızlık boğa ve manda satın alınmıştır.(B.k.z. Ek II)³⁷ Satın alma, seçim, muayene işleri için Macaristan'a uzman heyetler gönderilmiştir.³⁸

Macaristan, en iyi olarak devlet yardımı ile haracılık teşkilâtının bulunduğu ülke görüldüğünden³⁹ hayvancılığın iyileştirilmesi alanında Macar uzmanlardan yararlanmıştı. Bu alanda tanınmış Peşte Veteriner Yüksek Okulu Zootečni Profesörü ve Rektörü Welman Türkiye'ye çağrılmıştır.⁴⁰ Karacabey Harasına bağlı binicilik okulunda modern yöntemlere göre binici yetiştirmek⁴¹ ve buna bağlı olarak haranın en önemli işini oluşturan mera ve çayır ıslahı, ağaçlandırması gibi konularda⁴² çeşitli uzmanlar getirilmiştir.⁴³

Ticaret Alanında Türk-Macar İlişkileri

XIX. yüzyıl sonunda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile yapılan ticaret antlaşmasından sonra⁴⁴, Macaristan'ın I. Dünya Savaşı sırasında müttefik olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun yanında yer alması ticari ilişkileri de arttırmış; Osmanlı ordusunun ihtiyaçları için Macaristan'dan koşum hayvanları satın alınmış ve küçükbaş hayvan, pamuk, bakır ihraç edilmiştir.⁴⁵

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra 20.12.1926 yılında Ankara'da Ticaret ve İkamet antlaşması imzalanmıştır.(B.k.z. Ek III)⁴⁶ Dünya ekono-

37. BCA, 30.18.01.01, 14.36.6, Dosya: 219-17, 7.6.1925.

38. BCA, 30.18.01.01, 14.36.13, Dosya: 112-28, 10.6.1925; 30.18.01.02, Dosya: 238-151, Sayı: 2/330, 22.3.1934; 30.18.01.02, 49.78.4, Sayı: 2/1567, 18.11.1934; 30.18.01.02, Dosya: 238-105, Sayı: 9967, 28.9.1930; 30.18.01.02, 74.31.1, Sayı: 2/6406, 16.4.1937; 30.18.01.02, 53.22.10, Dosya: 219-56, Sayı: 2/2234, 30.3.1935.

39. BCA, 30.18.01.02, Dosya: 238-151, 1934.

40. BCA, 30.18.01.02, 38.56.8, Dosya: 243-144, Sayı: 14789, 5.8.1933.

41. BCA, 30.18.01.02, 38.52.5, Dosya: 243-139, Sayı: 14705, 16.7.1933; 30.18.01.02, 46.49.12, Dosya: 243-165, 29.5.1934; 30.18.01.02, 69.89.11, Dosya: 243-247, Sayı: 2/5594, 19.11.1936; 30.18.01.02, 46.49.12, Dosya: 243-165, Sayı: 2/992, 10.7.1934.

42. BCA, 30.18.01.02, Dosya: 243-247, Sayı: 2/521, 29.4.1934; 30.18.01.02, 44.26.1, Sayı: 2/521, 29.4.1934; 30.18.01.02, 68.78.9, Dosya: 243-240, Sayı: 2/5371, 26.9.1936.

43. BCA, 30.18.01.02, Dosya: 243-66, Sayı 9792, 29.7.1930.

44. BOA, (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), MV (Meclis-i Vükela Mazbataları), Dosya: 225, No: 53, Ek 1, Dosya: 225, No: 55.

45. Çolak, a.g.m., s. 9-10.

46. Bu konuda yetkili olmak üzere T.C. adına Gaziantep milletvekili ve eski Ticaret Bakanı Ali Cemani Bey ile Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Ali Şevki Bey ve Macaristan Krallığı Naibi Hükûmeti adına Türkiye'deki Fevkalade Delege ve Orta Elçisi Ladislav Tahy de Tahvar ile Tarekeo tayin edilmiştir. İkamet ve Ticaret Antlaşması 12'şer maddeden oluşmaktadır. (Convention D'etablissement Et Convention Commerciale Entre La Turquie Et La Hongrie, İmp. Ebüziya, Ankara, 1927, s. 1-27).

mik buhranı sonrası, Macaristan'ın bu krizi aşmasına imkân olmamakla beraber, Gömbös kabinesi buhrana karşı elinden geleni yapmış; Başbakan Gömbös ticari dengeyi bulmak için çok uğraşmış, epeyce başarılı olmuştur. Örneğin 1932 yılı Kasım sonuna kadar Macaristan'da ithalat 300 milyon pengö, ihracat 294 milyon pengö iken, 1933 yılında aynı aylar içinde ithalat 297 milyon pengöye düşmüş, ihracat 355 milyon pengöye çıkmıştır. Alman önlemler sayesinde ufak bir düzelme görülmüş,⁴⁷ dış ticaret Gömbös sayesinde hissedilecek derecede iyileşmiştir.⁴⁸

Macarlar Türkiye ile olan dostlukları ölçüsünde ticari ilişkilerin artmasını hükümet olarak ve milletçe arzu etmişlerdir.⁴⁹ 1933 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin Macaristan ile ticari ilişkileri azalmış görünmektedir. 1931 yılında 4.100.000 pengölük ihracat, 1933 yılının ilk 9 ayında 374.000 pengöye inmiş, Macaristan'ın 1931 yılındaki 2.600.000 pengölük ihracatı, 1.150.000 pengöye inmiş; 1931 yılında Türkiye Cumhuriyeti bir misli aktif durumda iken, 1933 yılında miktarın azlığı ile beraber Macarlar aktif duruma geçmişlerdir. 1933 yılına ait Budapeşte Elçilik Raporunun göstergelerine göre Macaristan Türkiye'ye elektrik, makine, pamuklu ve yünlü kumaşlar, keten, kenevir, jütten yapılan eşya, kauçuk eşya, ilaç, yanmaz tuğla, toprak boyası, mefruşat, işlenmiş deri, ziraat makineleri ihraç ediyor,⁵⁰ tamamen bir çiftçi memleketi olmakla beraber arazinin nüfuslarına göre azlığı ile iklimin bir ülke ihtiyacını sağlayacak her türlü ürünü yetiştirmeye uygun olmadığından⁵¹, Macaristan, Türkiye'den işlenmemiş (ham) tütün, pamuk, meyve, halı, yağlı tohumlar, sabun kökü, taşkömürü, bağırsak, sigara, ithal etmekte idi.⁵² Türkiye'nin özellikle ticari ilişkilerinin başında Macaristan'dan satın alınan tarım alet ve makineleri gelmekte idi. Türkiye Hoffer Schranz marka traktör ile Száz marka aletler satın almakta idi.⁵³ Ör-

47. Peşte Elçiliği Senelik Raporu, 1933. BCA, 30.10.0.0, 232.566.6, Dosya: 421/48.

48. BCA, 30.10.0.0, 232.265.20, Dosya: 421-1.

49. Peşte Elçiliği Senelik Raporu, 30.10.0.0, 232.566.6, Dosya: 421-48.

50. Peşte Elçiliği Senelik Raporu, 1933.

51. Yozgat Milletvekili Tahsin beyin Macaristan'ı da kapsayan ziraat incelemesi gezisine dair Başbakan İsmet Paşaya sunduğu rapor (BCA, 30.10.0.0, 200.362.8, Dosya: 238-7, 9.4.1929).

52. Peşte Elçiliği Senelik Raporu, 1933.

53. Erkun, a.g.e., s. 42.

neğin ziraat aletlerini tamir için gerekli araç ve gereçleri⁵⁴, Karacabey çiftliği süthanesinin genişletilmesi ve modernizasyonu için gerekli aletler Macaristan'dan satın alınmış, (B.k.z. Ek IV)⁵⁵ İstanbul'da Macar Ziraat Makinaları Türkiye Merkez Şubesi, 1927-1930 yılları arasında Macaristan'dan getirdiği makinaları uzun vadeli kredi ile Türk çiftçilerine satmıştır.⁵⁶ Macaristan'da ziraat makinaları alanında açılan sergilere Türk yetkililer gönderilmiştir.⁵⁷ Macar Başbakanı Gömbös, Ankara'yı ziyareti sırasında açıkladığı gibi Macaristan'ın sinai ürünü çok gelişme gösterdiğinden tarafların birer komisyon kurarak, her iki tarafın birbirinden neler alabileceğini belirtmesi ve bunu sağlamak için Türkiye Cumhuriyeti'nin oluşturacağı komisyonun Macaristan'a gelerek Macar sinai ürünlerini incelemesini istemiş, Ankara'dan döner dönmez Ticaret Bakanının başkanlığında ilgili bakanlıkların uzmanlarından bir komisyon oluşturulmuştur. Eski Macar başbakanlarından Simonyi Samedam tarafından da bir Türk-Macar Ticaret Odası kurulmuştur.⁵⁸ Türkiye ile Macaristan arasında 1.8.1933 yılında Kliring Antlaşması* imzalanarak,⁵⁹ iki ülke arasındaki ticaret hacmi 6 ay süre için 2.116.000 pengö veya 782.920 TL. eşdeğerine göre sınıflandırılmıştır.⁶⁰ 1932 yılında Macaristan ile Türkiye arasında takas yöntemiine dayanan bir antlaşma imzalanamadığından ve Türk parasının kıymetini koruma hakkındaki 6 numaralı kararnamenin hükmüne göre Macaristan, Türkiye'den yapılan ithalata döviz vermeyen ülkelerden sayıldığından, Macaristan'dan Türkiye'ye yapılan ithalata karşı ödeme yapılamamasını Macarlar kendile-

54. BCA, 30.18.01.01, 14.39.2, Dosya: 214-29, Sayı: 2110, 10.6.1925; 30.18.01.01, 17.82.9, Dosya: 214-39, Sayı: 2975, 6.1.1926.

55. BCA, 30.18.01.01, 12.71.8, Dosya: 214-19, Sayı: 1438, 22.1.1925.

56. BCA, 30.18.01.02, 64.38.12, Dosya: 172-52, Sayı: 2/4567, 12.5.1936.

57. BCA, 30.18.01.01, 13.16.4, Dosya: 186-7, Sayı: 1654, 18.3.1925.

58. Peşte Elçiliği Senelik Raporu, 1933.

* Kliring (Clearing): Ülkeler arasında iki yanlı ticaret antlaşmalarının bir türü. Kliringde anlaşmalı ülkeler arasında ithalat ve ihracat işlemleri döviz kullanılmadan, hesaba dahil etme, takas yolu ile ve Kliring kurumları aracılığı ile gerçekleştirilir. Kliring kurumları, merkez bankası yada kliring ofisidir. (Okan Gütmüş, Aziz Sevi, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, Polat Yayınları, 1. Baskı, Ankara, Mart 1996, s. 392); 12 Kasım 1974 yılında imzalanan Ticaret Antlaşması uyarınca iki ülke arasında kliring sisteminden vazgeçilerek serbest döviz esasına göre, ticaret yapılmaya başlanmış ve böylece karşılıklı ticaret hacminin gelişmesi sağlanmaya çalışılmıştır. (İbrahim Ethem Tiryakioğlu, "*Dünkü ve Bugünkü Türk-Macar İlişkileri*", *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, Sayı: 263, Eylül 1977, s. 40.)

59. BCA, 30.18.01.02, Dosya: 421/11, 1.8.1933.

60. Özgiray, a.g.m., s. 78.

rine karşı bir davranış olarak değerlendirmişlerdi. İmzalanan antlaşma ile bu durum giderilmiştir.⁶¹ Kliring antlaşmasından sonra, damızlık aygır ve kısraklar bu yolla alınmıştır.⁶² Trotil imalatını öğrenmek amacıyla 100 tonu kendi fabrikalarında ve 200 tonu da Anadolu'da kurulacak fabrikada kimyager ve uzmanların huzurunda yapılmak koşulu ile trotil imal ve fabrika kurulması için çeşitli firmalara yapılan teklifler arasında, Macar Nitrokemi Firmasının en uygun fiyat vermesi üzerine, gerek fabrikanın ve gerekse trotilerin pazarlıkla bu firmaya yaptırılması ve Kliring antlaşması olduğu için 470.000 TL.'sının bu antlaşma esaslarına göre ödenmesi kabul edilmiştir.⁶³ Bu fabrikada istihdam olunmak üzere, Nitrokemi Fabrikasında staj yapmak için uzmanlar Macaristan'a gönderilmiştir.⁶⁴ Gene iki ülke arasında 18.4.1934 yılında imzalanan Türk-Macar Ticaret Antlaşması'ndan sonra⁶⁵ yerine yapılan antlaşmanın imzası için Budapeşte Elçisi, Behiç Erkin'e yetki verilmiştir.⁶⁶ Bu tür antlaşmalar birkaç kez yinelenmiştir.⁶⁷ 1.7.1937 tarihinde imzalanan ticaret antlaşması gereğince Macaristan'a ithalleri dolayısıyla her çeşit kuruyemiş için 800.000 pengö kıymetinde ve düğümlü halılar için de 200.000 pengö değerinde bir kontenjan belirlenmiştir.⁶⁸

II. Dünya Savaşı yıllarında da Türkiye ile Macaristan arasında ticari ilişkilere önem verilmiştir.⁶⁹ Türk ordusunun ihtiyacını karşılamak üzere Türk-Macar Kliring Antlaşması esasları dahilinde ödenmek üzere 600 adet manometre⁷⁰, Macaristan Standart Elektrik Anonim Şirketi'nden telsiz cihaz ile yedek malzemeleri⁷¹, Sahra telefonu v.b. satın alınmıştır.⁷² Adana, Afyon, Balıkesir, Bursa-Çekirge, İzmit, Kayseri, Konya, Kozlu ve Zonguldak'ta

61. Peşte Elçiliği Senelik Raporu, 1933.

62. BCA, 30.10.0.0, 183.260.7, Dosya: 214-7, Sayı: 2/39, 19.4.1937.

63. BCA, 30.18.01.02, 42.2.19, Dosya: 60-73, Sayı: 2/39, 15.1.1934.

64. BCA, 30.18.01.02, Dosya: 238-152, 25.3.1934.

65. BCA, 30.18.01.02, 56.54.14, Dosya: 2-3375, Sayı: 2/2878, 25.6.1935.

66. BCA, 30.18.01.02, 58.78.1, Sayı: 2/3345, 14.10.1935.

67. BCA, 30.18.01.02, Dosya: 421-11, Sayı: 2/3304, 1.10.1935; 30.18.01.02, 77.63.5, Sayı: 2/7054, 10.7.1937; 30.18.01.02, Dosya: 421-11, 2.12.1937.

68. BCA, 30.18.01.02, Dosya: 421-11, 1937.

69. Erkun, a.g.e., s. 51-52.

70. BCA, 30.18.01.02, Dosya: 40-190, Sayı: 2/16843, 15 II. Teşrin 1941.

71. BCA, 30.18.01.02, Dosya: 46-470, Sayı: 2/20385, 26.8.1943.

72. BCA, 30.18.01.02, Dosya: 46-470, Sayı: 2/14805, 4 Kanunevvel 1940.

toplam 5500 abonelik 11 otomatik telefon santrali kurulması için Macar Standart Firması ile 23.3.1940 yılında bir sözleşme yapılmıştır. Macaristan'ın II. Dünya Savaşı'na katılmış ve işgale uğramış olması dolayısıyla bu sözleşme tamamen yerine getirilememiş, ancak 100 abonelik Adana Santrali ile 300 abonelik Afyon, 1500 abonelik Bursa, 500 abonelik İzmit santrali kurulmuş ve işler bir halde idareye teslim edilmiştir.⁷³ 24.2.1943 tarihinde Budapeşte'de imzalanan ve 22.3.1943 tarihinde yürürlüğe giren, 22.3.1944 tarihinde son bulan Türkiye-Macaristan Ticari Mübadele Ve Ödemelerin Düzenlenmesine Dair Antlaşma'dan sonra⁷⁴, Türkiye ile Macaristan arasında Ticaret ve Ödeme Antlaşması'nın yapılması için Macaristan heyetiyle Ankara'da görüşmeler yapmak üzere Büyükelçi Fuad Carım'ın başkanlığında bir heyet oluşturularak⁷⁵, Türk hükümeti adına Fuad Carım, Macar Hükümeti adına Macar Ticaret Heyeti Başkanı György Oblath ve Maliye Heyeti Başkanı Gyula Nemethy arasında⁷⁶, 12 Mayıs 1949 tarihinde Türkiye-Macaristan Ticaret ve Ödeme Antlaşmaları imzalanmıştır.⁷⁷

Sonuç

Türk-Macar ilişkileri ekonomik alanda XIX. yüzyılın sonlarında başlamıştır. Cumhuriyetin kuruluş yıllarında uygulamaya konulan tarım politikası için bu konuda bir hayli ileri olan Macaristan'dan faydalanılmıştır. Tarımın değişik kollarında öğrenim görmek üzere Türk öğrenciler Macaristan'a gönderildiği gibi pek çok Macar uzman da Türkiye'de çalışmıştır. Hayvancılığın ıslahı için yapılan çalışmalarda, eskiden beri modern yöntemlerle hayvan yetiştirilmesine özen gösteren Macaristan, Türkiye'ye örnek bir ülke olmuştur. Damızlık hayvan alımı için Macaristan'a Türk uzman heyetleri gönderilmiştir. Tarım ve hayvancılık alanında ilişkiler iki ülke arasındaki ticari ilişkilere de yön vermiş, Macaristan'dan tarım ve hayvancılığın modernizasyonu için gerekli araç ve gereçler, damızlık hayvan satın alınmış; Macaristan'a işlenmemiş tarım ve sanayi ürünleri ihraç edilmiştir.

73. BCA, 30.18.01.02. 117.60.20. Dosya: 5-334, 13.7.1948.

74. BCA, 30.18.01.02. 105.21.16. Dosya: 70-10, 20.3.1944.

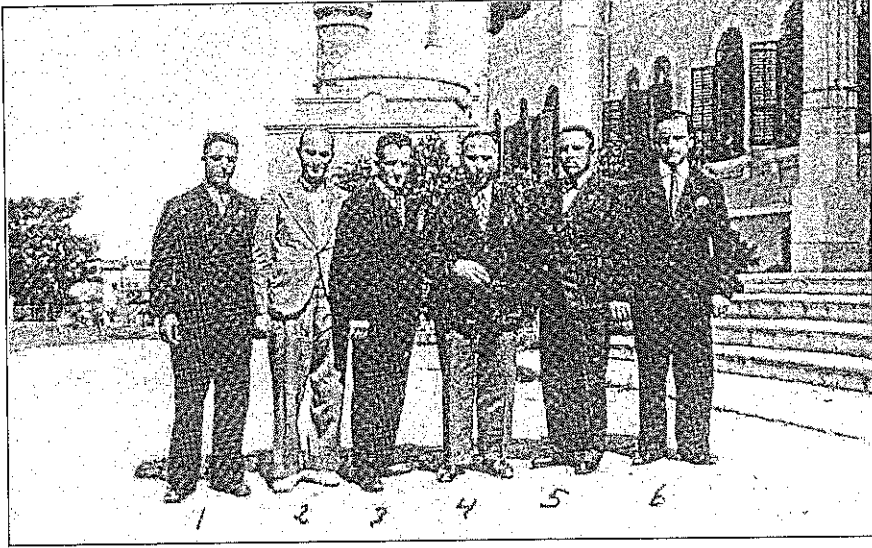
75. BCA, 30.18.01.02. 114.34.14. Dosya: 70-10, Sayı: 3/9193, 27.4.1949.

76. BCA, 30.18.01.02. 105.21.16. Dosya: 70-10.

77. BCA, 30.18.01.02. 119.43.15. Dosya: 70-10, Sayı: 3/9374, 30.5.1949.

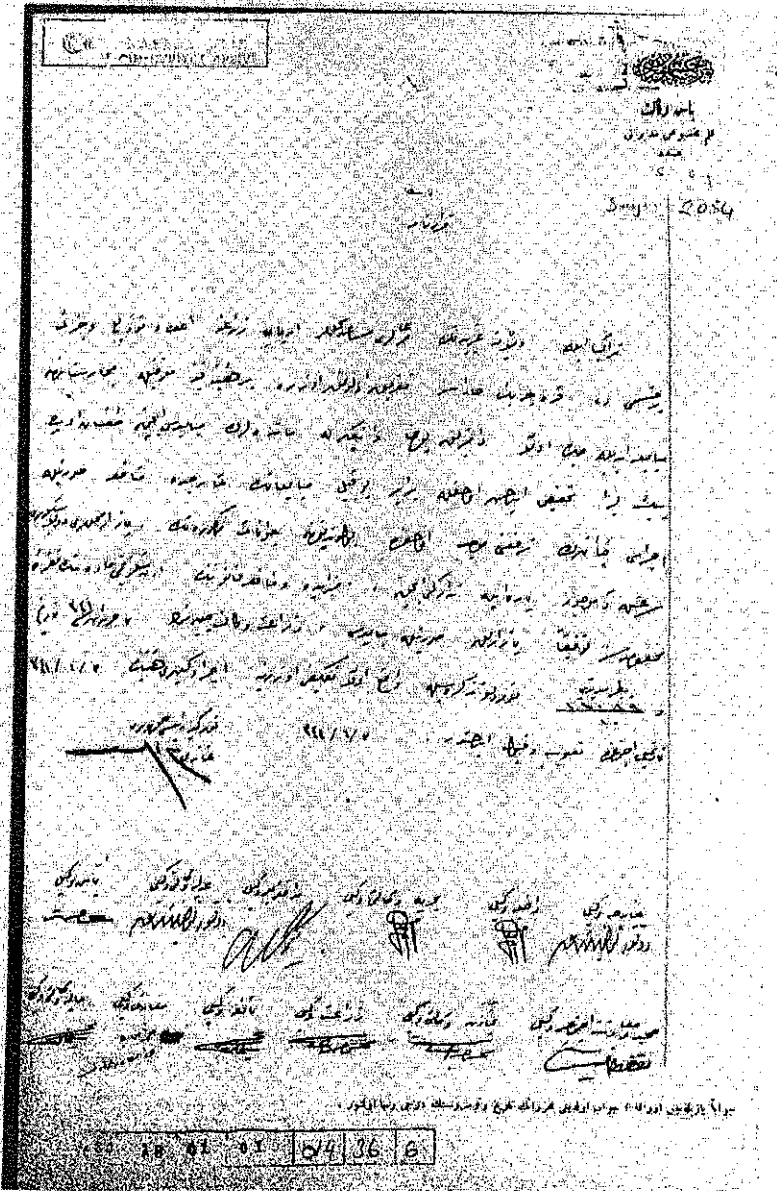
Ek: I

Gödöllő'de açılan arıcılık kursuna gönderilen stajyerler; (BCA, 30.10.0.0, 200.263.14, Dosya: 238/30, Sayı: 4512, 25.6.1938)

Ek: II

Trakya ve Batı Anadolu çitçilerine dağıtılmak üzere damızlık hayvan satın alınması ile ilgili kararname (BCA, 30.18.01.01, 14.36.6, Dosya: 219-17, 7.6.1925)

Ek: III

Türkiye Cumhuriyeti ile Macaristan Krallığı arasında 1926 yılında imzalanan Ticaret ve İkamet Antlaşması (Convention D'établissement Et Convention Commerciale Entre La Turquie Et La Hongrie, Imp. Ebüziya, Ankara 1927)

تورکیه ایله مجارستان آراسینده اقامت متاوله نامیه سی

CONVENTION D'ETABLISSEMENT

entre la Turquie et la Hongrie

LA TURQUIE

d'une part

et

LA HONGRIE

d'autre part,

برطانیه

تورکیه

وینگر

مجارستانه

animées du désir de fixer les conditions d'établissement des ressortissants turcs en Hongrie et des ressortissants hongrois en Turquie, ont résolu de conclure une Convention d'établissement et ont nommé à cet effet pour leurs Plénipotentiaires, savoir:

SON EXCELLENCE
LE PRÉSIDENT DE LA RÉPUBLIQUE TURQUE:

ALI DJÉNANY BEY, Député de Ohazi Aintab à la Grande Assemblée Nationale de Turquie, ancien Ministre du Commerce et

ALI CHEYKI BEY, Sous-Secrétaire d'Etat au Ministère des Affaires Étrangères et

SON ALTESSE SÉRÉNISSIME,

LE RÉGENT DU ROYAUME DE HONGRIE:

Monsieur LADISLAS TAFY de TAHVAR et TARKEO, Envoyé Extraordinaire et Ministre Plénipotentiaire de Hongrie en Turquie;

Lesquels, après s'être communiqué leurs pleins pouvoirs, trouvés en bonne et due forme, son convenus des dispositions suivantes:

تورکیه ده کی مجاریه سینک و مجارستانده کی تورکیه سینک اقامت شرطلاری نئیت آرزوسیه متعین اوله یزق اقامت متاوله نامیه سی شنده فرار و بر مشلر و حصر خضاری اولوق اوزره تورکیه رئیس جمهور ی حصر تباری

بودولک نئت مجلیسده غازی عینتاب مبعوث و تجارت وکیل سابق علی حنانی هتد ایله

مخارجیه و کالی مستشاری علی شیوق بیکی و

مجارستان فرالی نایب حکومتی حصر تباری

مجارستانک تورکیه کی لوق الماده مبرخص و اورنه ایلمیسی موسیو لادیسلاس طاهوار دو طاهوار (تاهوار توه) بی تعیین امشالردر

مشالر الله اسم لوه و لوق و مشلر کورولن سلاجیتنامه لری بکذیکرنت بمالشیخ احکام آیه بی فرار لاشهر مشلردر

Ek: IV

Karacabey Çiftliği süthanesinin genişletilmesi ve modernizasyonu için gerekli aletlerin Macaristan'dan pazarlıkla satın alınması ile ilgili kararname (BCA, 30.18.01.01, 12.71.8, Dosya: 214-19, Sayı: 1438, 22.1.1925)

